

*Здобувач кафедри банківського менеджменту та обліку
Тернопільського національного економічного університету
викладач кафедри фінансів та банківської справи
Чортківського інституту підприємництва і бізнесу*

Проблеми кредитування сільськогосподарських підприємств

Анотація. У статті розкрито проблеми, пов'язані з організацією і здійсненням кредитування в аграрній сфері виробництва й забезпечення кредитами сільськогосподарських товаровиробників. Запропоновано конкретні заходи щодо удосконалення кредитного механізму. Обґрунтовано неминучість державної підтримки досліджуваного підкомплексу.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, банківське кредитування, державна підтримка аграрного сектору, кредит, кредитна спілка, кредитні ресурси, сільськогосподарські ризики, страхування, фінансові ресурси, фінансовий стан.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем аграрного сектору вітчизняної економіки є подолання існуючих перешкод щодо поліпшення та розширення кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. З часу здобуття Україною незалежності проблеми, пов'язані з кредитуванням сільськогосподарських підприємств набули значного загострення, внаслідок чого фінансовий стан агроформувань з року в рік погіршувався. Таким чином, складність проблем кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників зумовлює необхідність подальшого дослідження теоретичних, методичних та практичних питань щодо розв'язання найбільш актуальних проблем українського села.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне бачення концепцій, моделей, механізмів та особливостей кредитного забезпечення агроформувань знаходимо у багатьох працях наукових дослідників. З-поміж них слід виділити

вагомі наукові доробки таких українських вчених як В.М. Алексійчук, М.Я. Дем'яненко, М.Й. Малик, М.І. Савлук, В.Д. Лагутін та інші. Вони збагатили економічну науку глибокими, фундаментальними ідеями, які стали фактором нових світоглядних орієнтацій. Однак, незважаючи на численні наукові розробки, проблема кредитування агропромислового комплексу України й надалі залишається актуальною.

Мета написання статті. В сучасних умовах є малоефективною державна політика в аграрному секторі економіки, що не дає змоги вирішувати складні проблеми кредитування села. Україна мусить зробити все, щоб уникнути прикрих помилок у майбутньому при організації функціонування цього важливого сектору економіки. Таким чином, необхідно розв'язати низку нагальних нормативно-правових, організаційних та інституційних проблем. Вказане зумовлює актуальність даної наукової розробки, її мету та завдання.

Виклад основного матеріалу. Розвиток агропромислового комплексу України визначається наявністю ряду гострих фінансових проблем, що вимагають вдосконалення вже існуючих і розробки нових методів, методик, прийомів забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Один із найбільш негативних наслідків фінансової кризи, що призводить до неплатоспроможності підприємств як фінансових партнерів і перешкоджає здійсненню їх фінансової діяльності є низький рівень забезпеченості аграрного сектору економіки України фінансовими ресурсами. При цьому велике значення має пошук пріоритетних напрямів формування й ефективного використання фінансових ресурсів господарюючими суб'єктами в аграрній сфері.

Сільськогосподарським підприємствам на відмінну від інших галузей економіки важче одержати доступ до кредитних ресурсів внаслідок причин, висвітлених нижче. (табл. 1.1.) Однак є ще одна проблема – це загальна слабкість та обмежений характер фінансового ринку України.

Таблиця 1.1

Основні перешкоди на шляху одержання кредитів

Досвід і кваліфікація банківського персоналу
Процедура отримання банківського кредиту
Недостатнє розуміння кредитних ризиків
Забезпечення повернення кредиту
Високі процентні ставки
Відсутність дієвого механізму застави майна
Рівний доступ до кредитних ресурсів
Мораторій на землю
Система оподаткування банківської діяльності
Відсутність послідовної державної політики з розвитку сільського господарства
Відсутність належного страхування
Несприятлива економічна ситуація
Невеликі розміри кредитних спілок у сільській місцевості

Зацікавленість комерційних банків у збільшенні обсягів кредитних вкладень в агропромисловий комплекс залежать від досвіду і кваліфікації банківського персоналу. Останнім часом комерційні банки при кредитуванні сільськогосподарських підприємств почали активно консультиватися з фахівцями, які мають досвід практичної діяльності в агропромисловому комплексі, для того щоб розробити власну методологію кредитування села. На стадії прийняття рішення про кредитування консультанти-аграрії можуть надати допомогу банківським спеціалістам визначити, наскільки дані закладені в бізнес планах позичальників є реальними: урожайність сільськогосподарських культур та продуктивність тварин, витрати на купівлю садивних і паливно-мастильних матеріалів, добрив, засобів захисту рослин. Аграрії спільно з банківськими спеціалістами на стадії супроводження кредитів контролюють якість проведення агрономічних заходів. У ході збирання врожаю контролюють погашення наданих кредитів та нарахованих процентів після реалізації виробленої продукції. Отже, необхідне зближення банківського кредитування з агроекономічною наукою та практикою.

Процедура отримання банківського кредиту для підприємств агропромислового комплексу залишається однією з актуальних проблем. Особливо це стосується дрібних сільгоспвиробників та фермерів. Однією з причин низької ефективності кредитування сільськогосподарських підприємницьких структур є велика кількість необхідних документів і тривалий період їхнього розгляду.

Розвиток кредитних відносин комерційних банків з підприємствами агропромислового комплексу України гальмують кредитні ризики, що мають як системний, так й індивідуальний характер.

Системні кредитні ризики пов'язані із загальним станом економіки, прогнозованістю, розвитком, проблемами законодавства. Індивідуальні кредитні ризики пов'язані з поведінкою конкретного позичальника, його можливостями та бажанням своєчасно розрахуватися з кредиторами.

Для аграрної галузі актуальним питанням залишається повернення кредитів. Керівники сільськогосподарських підприємств серед причин несвоєчасного повернення кредитів назвали такі: відсутність прибутків через проблеми з реалізацією продукції, неспроможність повернути кредит через неефективне використання кредитних коштів.

В Україні набув розвитку такий бізнес як колектинг (від англ. collect – збирати). На колекторські компанії покладаються проблеми повернення простроченої заборгованості, яку банки не можуть одержати зі своїх позичальників. Наприклад, якщо позичальник взяв у банку кредит і вирішив його не повертати, то йому доведеться захищати свій вибір з рішуче налаштованими та професійно підготовленими колекторами, які працюють у правовому колі.

Для того, щоб удосконалити кредитні відносини потрібно упорядкувати відсоткові ставки за кредити, які надаються сільськогосподарським підприємствам на виробничі цілі. Враховуючи термін кругообігу оборотних засобів, відсоткові ставки повинні бути нижчими за встановлені Національним банком України. Ефективнішим і простішим за дотації вважається щорічне

передбачення в бюджеті коштів цільового спрямування на покриття різниці між цими ставками.

Відсутність дієвого механізму застави майна стримує розвиток банківського кредитування сільськогосподарських підприємств. Об'єктом застави може бути земля, проте враховуючи високий ступінь ризику неповернення кредитів, є ризик часткової втрати земель сільськогосподарського призначення товаровиробниками і переходу їх у власність банків. Ступінь захищеності прав кредиторів і можливість проведення різноманітних комерційних операцій передбачено чинним законодавством, але майже відсутні нормативно-правові акти, направлені на захист сільськогосподарських товаровиробників з боку держави в процесі фінансово-кредитних відносин.

Використання землі як застави для отримання кредитів не можливе, оскільки відсутній вільний обіг земельних ресурсів. Внаслідок відсутності вільного обігу землі, орендні відносини, що склалися не сприяють покращенню інвестиційного процесу. Отже, відсутність легальних способів продажу землі призводить до тіньової схеми її купівлі-продажу.

Подальший розвиток фінансово-кредитної системи нерозривно пов'язаний з наданням рівного доступу всім сільськогосподарським товаровиробникам до кредитних ресурсів. Особливу увагу повинні приділити органи державної виконавчої влади рівності прав і доступу до кредитних ресурсів усім суб'єктам господарювання. Слабкий доступ до фінансових ресурсів сільськогосподарських виробників, зокрема, господарств населення обмежує інвестиційні можливості та зростання ефективності виробництва.

Нині, в умовах критичного розвитку аграрного бізнесу необхідно дуже виважено підходити до питання зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Тому що зняття мораторію може призвести не тільки до "імпорту" в Україну певних негативних явищ, а й до непередбачуваних соціальних конфліктів та очевидного руйнівного обвалу цін на земельні ділянки аграрного профілю. Не кажучи вже про відсутність

необхідної нормативної бази та єдності по цих питаннях влади, політикуму й суспільства.

Однак головним є те, що земля не являє собою повноцінного товару. Парламент України в черговий раз продовжив мораторій на продаж землі сільськогосподарського призначення до 1 січня 2012 року.

Оскільки до 1 січня 2012 року в Україні діє мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення, сконцентрувати цей ресурс багато власників не мають можливості, поки що вони спроможні орендувати ділянки в сільського населення.

Існуюча система оподаткування банківської діяльності має значний вплив на рівень ціни кредиту. Державі необхідно зменшити податки комерційних банків, які беруть активну участь у кредитному обслуговуванні сільськогосподарських товаровиробників, особливо тих, які одержують кредити під гарантію уряду, враховуючи низький рівень кредитування комерційними банками сільськогосподарського виробництва.

Неефективне використання державних коштів на підтримку сільського господарства зумовлюється відсутністю послідовної державної політики з розвитку сільського господарства. Державні ресурси розпоршуються серед безлічі реципієнтів, не приносячи відчутної допомоги нікому, оскільки державні програми з розвитку сільського господарства не містять чітко визначених пріоритетів.

Спеціальна державна програма страхування сільгоспвиробників є необхідною передумовою ефективного функціонування сільськогосподарського виробництва. При кредитуванні сільського господарства шляхом розвитку сучасної системи страхування держава повинна звернути особливу увагу на зменшення ризику. Одним із засобів гарантування повернення кредитів аграріями може служити урядова порука.

Несприятлива економічна ситуація, в якій перебувають сільськогосподарські товаровиробники та відсутність відпрацьованої системи їх кредитного забезпечення, яка б урахувала специфіку розвитку

сільськогосподарської галузі є важливою причиною складного фінансового клімату аграріїв.

В сучасних умовах кредитні спілки неефективно кредитують дрібних фермерів та власників господарств населення. Процентні ставки у кредитних спілках вищі, ніж у комерційних банках. Проте вони мають і ряд переваг перед банками: як правило, не вимагають забезпечення; процедура подачі заявки на одержання кредиту набагато простіша й швидша, ніж у комерційних банках.

Поліпшенню доступу фермерів до кредитних ресурсів сприяє урядова програма шляхом надання субсидій на погашення частини процентної ставки. Кредитні спілки функціонують у містах, а не в сільській місцевості.

Основними завданнями щодо поліпшення кредитування сільськогосподарських підприємств є:

- комплекс заходів спрямованих на розвиток банківської системи, розширення ринку банківських послуг;
- розширення можливостей та сприяння розвитку альтернативних фінансових установ;
- розробка і застосування всіх можливих джерел для залучення капіталу при кредитуванні сільського господарства: раціональне використання бюджетних коштів, збільшення асигнувань для кредитування з держави, залучення іноземних кредитів, створення за їх рахунок механізмів державного, банківського або змішаного кредитування;
- вирішення майнового і земельного питань;
- вирішення проблем старих боргів.

Висновки з даного дослідження. При вирішенні існуючих проблем, які виникають при кредитуванні сільськогосподарських підприємств, важливе місце має відводитись державному втручанні, яке по мірі зникнення негативних ознак і появи достатніх коштів у господарчих суб'єктів знижуватиметься.

Зроблена спроба дослідити дану проблему дозволяє стверджувати, що проблема кредитної підтримки сільського господарства полягає не тільки у відсутності передумов для отримання ними фінансових ресурсів і повернення

кредитних коштів, а й у слабкій державній підтримці. Таким чином, процес поліпшення кредитної підтримки і фінансових можливостей із залучення кредитних ресурсів буде тривати досить довго.

Список використаних джерел

1. Гудзь О.Є. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 47-54.
2. Колотуха С. Концепція розвитку кредитних відносин сільськогосподарських підприємств / С. Колотуха // Банківська справа. – 2004. – № 4. – С. 45-57.
3. Кириленко І.Г. Деякі аспекти державної аграрної політики в Україні в умовах світової фінансової кризи / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 4-9.
4. Малик М.Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва / М.Й. Малик // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 59-63.
5. Марцишевська Ю.Л. Роль фінансово-кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору / Ю.Л. Марцишевська // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 98-100.
6. Шиндирук І.П. Кредитування діяльності сільськогосподарських товаровиробників / І.П. Шиндирук // Економіка АПК. – 2002. – № 10. – С. 89-99.